

УДК 378.147(477)"1850/1950":34]:165-057.87

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-3-20-29>

**FORMS AND APPROACHES TO ENHANCING THE COGNITIVE
ACTIVITY OF LAW STUDENTS IN THE CONTEXT
OF THE FORMATION OF ACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES
IN UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE 19TH –
EARLY 20TH CENTURY)**

**ФОРМИ І ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ У КОНТЕКСТІ
СТАНОВЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ
В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

Dmytro SHEVCHENKO,
Postgraduate Student,
H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
29, Alchevskykh Str.,
Kharkiv, 61002,
Ukraine

ДМИТРО ШЕВЧЕНКО,
аспірант,
Харківський національний
педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, м. Харків,
61002, Україна

s0668889799@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-2825-4030>

ABSTRACT

Higher legal education plays an important role in ensuring the functioning of a democratic state governed by the rule of law, which necessitates the preparation of lawyers capable of thinking critically, analyzing legal situations, making independent decisions, and applying legal knowledge in practice. This, in turn, highlights the relevance of examining the historical and pedagogical experience of educating law students in the second half of the 19th – early 20th century. The aim of the article is to identify and characterize the forms and means of enhancing the cognitive activity of law students during the period under study and to determine their role in the formation of active learning technologies in the professional preparation of future lawyers. The study reveals that an understanding of the importance of organizing students' learning activities as a factor in improving their effectiveness and enhancing cognitive activity gradually became established. This led to the diversification of instructional forms: alongside the traditional lecture system, conversations, seminars, practical and research-and-practice classes, students' independent work, written and oral exercises, as well as practical training in judicial, financial, and consular institutions were employed.

The main means of enhancing students' cognitive activity were identified, including the study of legal sources, scholarly literature, legal documents, and materials of legal practice; the analysis and comparison of legal phenomena; independent search for information; and the practical application of knowledge. The pedagogical views and practices of P. Kazanskyi, M. Pirogov, V. Yesipov, A. Stoianov, A. Romanovych-Slavytskyi,

and H. Symonenko aimed at overcoming the excessive dominance of the lecture system and actively involving students in learning activities are characterized.

The scientific novelty of the study lies in providing a comprehensive account of the forms and means of enhancing the cognitive activity of law students during the specified historical period and in identifying the gradual shift from predominantly passive acquisition of ready-made knowledge towards independent comprehension, analysis, and practical application of legal material. It is substantiated that the combination of these pedagogical practices created historical and pedagogical prerequisites for the formation of active learning technologies in the professional preparation of future lawyers.

Key words: active learning technologies, enhancing cognitive activity, professional preparation of lawyers, lecture system, legal education.

Вступ. Вища юридична освіта відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування демократичної правової держави, що зумовлює потребу у підготовці юристів, здатних критично мислити, аналізувати правові ситуації, самостійно приймати рішення та застосовувати правові знання на практиці. Актуальність її модернізації підтверджується сучасними процесами реформування: у квітні 2021 року Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій затвердив та рекомендував до подальшого опрацювання проект Концепції розвитку юридичної освіти [1], а в лютому 2025 року Комітет Верховної Ради України з питань правової політики схвалив оновлену Концепцію проекту Закону України "Про вищу правничу (юридичну) освіту та первинний доступ до правничої професії" [2]. Це актуалізує пошук ефективних форм і засобів організації навчальної діяльності та активізації пізнавальної діяльності студентів.

У цьому контексті важливим є історико-педагогічний досвід підготовки студентів юридичних факультетів у другій половині XIX – початок XX століття, коли поряд із лекційним навчанням поступово поширювалися форми і засоби, спрямовані на самостійну роботу студентів, аналіз і обговорення навчального матеріалу та його практичне застосування. Його вивчення дає змогу простежити витоки педагогічних ідей, що стали підґрунтям становлення технологій активного навчання, та виявити досвід, значущий для сучасної юридичної освіти.

Перші публікації, у яких частково висвітлювалися питання викладання правових дисциплін у вищій школі досліджуваного періоду, з'явилися ще на початку XX століття. Особливий інтерес у цьому контексті становлять праці історико-педагогічного спрямування, присвячені розвитку університетської та юридичної освіти. Серед них – фундаментальні дореволюційні історико-педагогічні праці, зокрема дослідження Д. Багалія, М. Чубинського "Юридичний факультет за перші сто років існування (1805–1905)" [3], В. Шульгіна "Історія університету Св. Володимира" [4], П. Казанського "Питання про викладання права в російській пресі у 1901 році" [5].

Окремі аспекти розвитку правової освіти та юридичної науки дореволюційного періоду висвітлювалися у працях дослідників-юристів та істориків, зокрема А. Горшнева [6], Є. Скрипільова [7], Ю. Шемшученка [8], А. Шебанова [6] та інших. Важливе значення для осмислення проблеми становить також дослідження І. О. Смолюка "Розвиток педагогічних технологій у вищих закладах освіти України" [9], у якому розглянуто історичні аспекти становлення педагогічних технологій у вищій школі.

Водночас аналіз зазначених праць дає підстави стверджувати, що форми і засоби активізації пізнавальної діяльності студентів юридичних факультетів у другій половині XIX – на початку XX століття не отримали цілісного історико-педагогічного висвітлення: у наукових дослідженнях переважно розглядаються історія юридичної освіти, розвиток правової науки, зміст підготовки правників та окремі аспекти організації навчального процесу, тоді як їхній взаємозв'язок із поступовим утвердженням активних форм і засобів навчання залишається недостатньо дослідженим. Це зумовлює необхідність історико-педагогічного аналізу зазначених форм і засобів для виявлення передумов становлення технологій активного навчання та осмислення педагогічного досвіду, значущого для сучасного розвитку вищої юридичної освіти України.

Метою статті є виявлення та характеристика форм і засобів активізації пізнавальної діяльності студентів юридичних факультетів досліджуваного періоду та визначення їхньої ролі у становленні технологій активного навчання у підготовці майбутніх юристів. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: охарактеризувати основні форми організації навчальної діяльності студентів юридичних факультетів досліджуваного періоду; виявити засоби, що використовувалися для активізації їхньої пізнавальної діяльності; визначити особливості їх застосування у процесі професійної підготовки майбутніх юристів; простежити педагогічні ідеї та практики, що створювали передумови для подальшого становлення технологій активного навчання у вищій юридичній освіті України.

Методи та методики дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять системний, історико-педагогічний та діяльнісний підходи, що дали змогу розглядати процес організації навчання студентів юридичних факультетів як цілісне педагогічне явище, простежити його розвиток у конкретних історико-педагогічних умовах та визначити особливості активізації пізнавальної діяльності студентів.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових та спеціальних історико-педагогічних методів: аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію (для опрацювання наукових, історико-педагогічних і навчально-методичних джерел, виокремлення

та систематизації відомостей про організацію навчання студентів юридичних факультетів); порівняльно-зіставний метод (для виявлення спільного та відмінного у формах і засобах організації навчальної діяльності студентів у різних закладах вищої освіти та в різні періоди); історико-типологічний метод (для класифікації та узагальнення форм і засобів активізації пізнавальної діяльності); контент-аналіз (для виявлення в наукових працях, університетських документах, навчальній та методичній літературі відомостей про форми, методи і засоби організації активної пізнавальної діяльності студентів юридичних факультетів).

Результати та дискусії. Проведений аналіз свідчить, що наприкінці XIX – на початку XX століття основними осередками юридичної освіти в Україні були юридичні факультети провідних університетів Харкова, Києва, Одеси та Львова, у яких формувалися традиції професійної підготовки майбутніх юристів та поступово вдосконалювалися форми організації навчання, що передбачали поєднання теоретичного викладання із самостійною роботою студентів, опрацюванням правових джерел та практичним застосуванням набутих знань.

У науково-педагогічному дискурсі другої половини XIX – початку XX століття посилювалася увага до пошуку форм і засобів, здатних підвищити пізнавальну активність студентів, розвивати їх самостійність та забезпечувати практичну спрямованість навчання. Поряд із лекціями використовувалися бесіди, практичні та семінарські заняття, самостійна робота студентів, а також опрацювання правових документів, наукової літератури й матеріалів юридичної практики. Урізноманітнення організації навчальної діяльності створювало умови для переходу від переважно пасивного сприйняття навчального матеріалу до його самостійного осмислення, аналізу та практичного застосування.

Значення організації навчального процесу для професійної підготовки фахівців підкреслював професор В. Клименко, наголошуючи на необхідності реформування університетської освіти та вдосконалення її навчальної складової [5, с. 20]. П. Казанський, своєю чергою, акцентував увагу не лише на змісті освіти, а передусім на формах організації викладання, зазначаючи, що "питання полягає насамперед у формі, а не в змісті освіти, тобто в тому, як має бути організоване викладання" [5, с. 23]. Такий підхід свідчить про поступове усвідомлення значення організації навчальної діяльності студентів як чинника підвищення її результативності та активності.

У зв'язку з цим дедалі більшого значення набувало поєднання лекцій із бесідами, самостійною роботою студентів, письмовими й усними вправами та практичними заняттями. Така організація навчання створювала умови для активнішого залучення студентів до пізнавальної

діяльності, розвитку їхньої самостійності, практичних умінь і навичок та застосування набутих теоретичних знань [10, с. 227].

Зміна підходів до організації навчання передбачала розширення самостійної роботи студентів за умови належного керівництва з боку викладача. Викладач мав спрямовувати роботу студентів, пояснювати складні питання та надавати допомогу в разі потреби, не підмінюючи їхню самостійну працю. Як зазначав П. Казанський, допомога викладача має надаватися лише тоді, "коли вона є дійсно необхідною" [10, с. 228]. Така організація навчання спонукала студентів самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, звертатися до наукових праць і правових джерел, шукати відповіді на поставлені питання та застосовувати набуті теоретичні знання під час практичних занять. Зазначені зміни створювали передумови для подальшого розвитку форм і засобів активізації пізнавальної діяльності студентів та становлення технологій активного навчання.

Критики лекційної системи викладання в університетах (П. Казанський, В. Єсіпов, П. Виноградов, М. Єрмилов, А. Вольський та інші) вказували на низку її суттєвих недоліків. Насамперед наголошувалося, що лекція не враховує індивідуальних особливостей студентів, оскільки один і той самий навчальний матеріал пропонується всім слухачам незалежно від рівня їхньої підготовки, уважності та здатності до сприйняття інформації. За таких умов ускладнюється осмислене засвоєння знань, яке потребує часу для аналізу, осмислення, співвіднесення нового матеріалу з уже наявними знаннями та його систематизації [5, с. 45].

Серед інших недоліків відзначалися надмірна насиченість лекцій теоретичним матеріалом і складною науковою термінологією, що нерідко ускладнювало розуміння змісту студентами. Крім того, ефективність лекцій значною мірою залежала від ораторської майстерності викладача, якою володіли далеко не всі професори. Надумку П. Казанського, пасивне сприйняття великого обсягу наукової інформації перетворювалося для студентів на складну й малопродуктивну працю [5, с. 112].

Слід відзначити, що навіть за домінування лекційної системи окремі професори прагнули активізувати пізнавальну діяльність студентів. Так, М. І. Пирогов рекомендував "сократівський" спосіб викладання, заснований на діалозі, постановці запитань, аргументації власних суджень і самостійному пошуку відповідей. Учений наголошував, що університетське навчання не повинно зводитися до повідомлення готових знань, зазначаючи, що професор мав би "з більшою користю використати свій час" для пояснення того, що потребує засвоєння студентами [11, с. 152]. Такий підхід передбачав зміщення акценту від пасивного сприйняття лекцій до активної інтелектуальної діяльності, розвитку самостійності, участі студентів у діалозі, що створювало

передумови для подальшого становлення принципів активного навчання.

Активізації пізнавальної діяльності студентів сприяло й урізноманітнення методів викладання правових дисциплін. Так, професор юридичного факультету Харківського імператорського університету А. М. Стоянов використовував метод аналогії, прагнучи через зіставлення розкрити сутність правових явищ, умови їх виникнення та розвитку. Професор державного права університету Святого Володимира А. В. Романович-Славатинський обґрунтовував комплексне застосування догматичного, філософського, історичного та порівняльного методів у вивченні права. Їх використання спрямовувало студентів не лише на засвоєння готових знань, а й на аналіз і порівняння правових явищ, встановлення зв'язків між ними, критичне осмислення та формулювання власних висновків, що створювало передумови для активізації пізнавальної діяльності [12, с. 116].

Пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності відбувався не лише в університетах на території України. Так, професор Імператорського Варшавського університету Г. Ф. Симоненко у праці “Чи можливе відродження наших університетів за умови збереження в них нинішньої системи викладання” [12] порушував питання активізації пізнавальної діяльності студентів і пошуку шляхів їхнього свідомого та активного засвоєння навчального матеріалу у закладах вищої освіти. Учений доходив висновку про необхідність заміни традиційної лекційної системи живою бесідою зі студентами з тих самих питань, які розглядаються в межах лекційного курсу.

На думку Г. Ф. Симоненка, за кілька днів до кожного заняття викладачу потрібно повідомляти студентів про тему майбутньої лекції та рекомендувати наукові джерела для самостійного опрацювання, щоб вони могли підготуватися до обговорення. Він підкреслював, що “чим більш не схожі між собою точки зору авторів рекомендованих професором посібників, тим жвавішим може бути обмін думок на бесіді між слухачами” [12, с. 78].

Особливу роль практичних занять у підготовці юристів підкреслював професор П. Казанський. На його думку, вони створювали умови для активного застосування теоретичних знань, сприяли інтелектуальному розвитку студентів і формували ті професійні якості, без яких неможлива діяльність майбутнього юриста. Практичні заняття, на переконання вченого, повинні були не лише доповнювати лекційний курс, а й залучати студентів до самостійного пошуку знань, аналізу правових явищ і розв'язання професійних завдань [5, с. 65].

Учений наголошував, що практичні заняття мають двоєдине призначення. З одного боку, вони знайомлять студентів із науковою

роботою, сприяють глибшому засвоєнню теоретичних положень, уточненню й розширенню знань, усуненню прогалин у підготовці. З іншого боку, вони навчають майбутніх юристів практичних способів пізнання та застосування права, формують уміння аналізувати реальні життєві ситуації, знаходити юридично обґрунтовані рішення та використовувати правові норми в конкретних умовах. Такий підхід забезпечував тісний зв'язок теорії з практикою та перетворював студента з пасивного слухача на активного учасника освітнього процесу.

Так, запропонована П. Казанським система практичної підготовки була орієнтована на активну участь студентів у навчальному процесі, поєднання теоретичного пізнання з практичною діяльністю, розвиток самостійності, дослідницьких умінь і професійного мислення майбутніх юристів. З метою подальшого закріплення набутих знань учений також рекомендував після завершення вивчення окремих юридичних дисциплін направляти студентів на практику до судових, фінансових чи консульських установ, що давало змогу перевірити та поглибити теоретичну підготовку в реальних умовах професійної діяльності.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про використання різних видів практичних занять, зміст і форми яких визначалися специфікою навчальної дисципліни. В. Єсіпов виокремлював три групи: семінарські заняття, що передбачали самостійну наукову роботу студентів під керівництвом професора; заняття канцелярського характеру, пов'язані зі складанням ділових паперів, актів, постанов і протоколів; науково-практичні заняття, які розглядалися як "головна і необхідна підмога" лекційному навчанню [14, с. 141–142]. Особливого значення для активізації пізнавальної діяльності набували семінарські та науково-практичні заняття, оскільки вони передбачали самостійну роботу студентів, дослідження правового матеріалу та його практичне опрацювання.

Водночас проблема використання форм і засобів активізації пізнавальної діяльності студентів зберігає актуальність і в умовах сучасного реформування юридичної освіти.

Висновки. Отже, аналіз історико-педагогічних джерел засвідчує поступове утвердження у вищій юридичній освіті форм і засобів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів. Поряд із лекціями поширювалися практичні та семінарські заняття, бесіди, дискусії, самостійна робота з науковою літературою і правовими джерелами, аналіз та порівняння правових явищ. Їх використання сприяло переходу від переважно пасивного засвоєння готових знань до самостійного осмислення, аналізу й практичного застосування правового матеріалу. Сукупність цих форм і засобів створювала передумови для подальшого становлення технологій активного навчання у підготовці майбутніх юристів.

Література

1. Концепція розвитку юридичної освіти. *Верховна Рада України*. Комітет з питань освіти, науки та інновацій. Проект. Опубліковано 29.03.2021. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75652.html
2. Концепція проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії. Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Kontseptsiya_proektu_Zakonu_Ukrayiny_pro_vyshhu_yurydychnu_osvitu.pdf
3. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905). / Под ред. проф. М. П. Чубинского и проф. Д. И. Багалея. Харьков: Тип. «Печатное дело», 1908. 310 с.
4. История университета Св. Владимира В. Шульгина, орд. проф. Университета Св. Владимира. Тип. Рюмина, 1860. 230 с.
5. Казанский П. А. Вопрос о преподавании права в русской печати в 1901 г. Одесса: «Экономическая» тип., 1903. 300 с.
6. Шебанов А. Ф. Юридические высшие учебные заведения. Под ред. А. Н. Горшнева. «Высш.школа», 1963. 223 с.
7. Скрипилев Е. А. О юридическом образовании в дореволюционный период (XVIII – нач. XX вв.). *Государство и право*. 2000. № 9. С. 73–84.
8. *Юридична наука і освіта на Україні* / Ю.С.Шемшученко, І.Б.Усенко, Б.М.Бабій та ін.; Відпов. ред. Ю.С.Шемшученко; АН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Наук.думка, 1992. 304 с.
9. Смолюк І. О. Розвиток педагогічних технологій у вищих закладах освіти України : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 1999. 35 с.
10. Казанский П. А. Еще о преподавании на юридических факультетах. ЖМНП, 1901. Сентябрь. № 9-10. С. 227–254.
11. Пирогов Н. И. Сочинения: в 2-х томах. Киев: Пироговское т-во, 1910. Т. 1. 962 с.
12. Микитюк С.О. Викладання правових дисциплін у вищих навчальних закладах України (історико-педагогічний аспект). Наукове видання. Харків: ТОВ «Майдан», 2006. 156 с.
13. Симоненко Г. Ф. Возможно ли возрождение наших университетов при сохранении в них нынешней системы преподавания? Варшава, 1901. 144 с.
14. Есипов В. Практические занятия по юридическим наукам. Варшавский дневник. 29 апреля. 1901 г. С. 21–38.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. Committee on Education, Science and Innovation. (2021, March 29). *Kontseptsiiia rozvytku yurydychnoi osvity* [Concept of development of legal education]. Retrieved from: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75652.html
2. Komitet Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan pravovoi polityky. (n.d.). *Kontseptsiiia proektu Zakonu Ukrainy pro vyshchu yurydychnu osvitu ta pervynnyi dostup do pravnychoi profesii* [Concept of the draft Law of Ukraine on higher legal education and initial access to the legal profession]. Retrieved from: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Kontseptsiya_proektu_Zakonu_Ukrayiny_pro_vyshhu_yurydychnu_osvitu.pdf
3. Chubinskii, M. P., & Bagalei, D. I. (Eds.). (1908). *Iuridicheskii fakultet Kharkovskogo universiteta za pervye sto let ego sushchestvovaniia (1805–1905)* [The Faculty of Law of Kharkiv University during the first hundred years of its existence (1805–1905)]. Tipografiia "Pechatnoe delo".

4. Shulgin, V. (1860). *Istoriia universiteta Sv. Vladimira* [History of St. Vladimir University]. Tipografiia Riiumina.
5. Kazanskii, P. A. (1903). *Vopros o prepodavanii prava v russkoi pečati v 1901 g.* [The issue of teaching law in the Russian press in 1901]. "Ekonomicheaskaia" tipografiia.
6. Shebanov, A. F. (1963). *Iuridicheskie vysshie uchebnye zavedeniia* [Higher legal educational institutions]. Vysshaia shkola.
7. Skripilev, E. A. (2000). O iuridicheskom obrazovanii v dorevoliutsionnyi period (XVIII – nach. XX vv.) [On legal education in the pre-revolutionary period (18th – early 20th centuries)]. *Gosudarstvo i pravo*, (9), 73–84.
8. Shemshuchenko, Yu. S., Usenko, I. B., Babii, B. M., et al. (1992). *Iurydychna nauka i osvita na Ukraini* [Legal science and education in Ukraine]. Naukova dumka.
9. Smoliuk, I. O. (1999). *Rozvytok pedahohichnykh tekhnolohii u vyshchych zakladyakh osvity Ukrainy* [Development of pedagogical technologies in higher educational institutions of Ukraine] [Extended abstract of doctoral dissertation, specialty 13.00.01, General pedagogy and history of pedagogy]. Kyiv.
10. Kazanskii, P. A. (1901). Eshche o prepodavanii na iuridicheskikh fakultetakh [Further on teaching at faculties of law]. *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniia*, (9–10), 227–254.
11. Pirogov, N. I. (1910). *Sochineniia* [Works] (Vol. 1). Pirogovskoe tovarishchestvo.
12. Mykytiuk, S. O. (2006). *Vykładannia pravovykh dysyplin u vyshchych navchalnykh zakladyakh Ukrainy (istoryko-pedahohichnyi aspekt)* [Teaching legal disciplines in higher educational institutions of Ukraine: Historical and pedagogical aspect]. Maidan.
13. Simonenko, G. F. (1901). *Vozmozhno li vozrozhdenie nashikh universitetov pri sokhraneni v nikh nyneshnei systemy prepodavaniia?* [Is the revival of our universities possible while maintaining the current system of teaching?]. Varshava.
14. Esipov, V. (1901, April 29). *Prakticheskie zaniatiia po iuridicheskim naukam* [Practical classes in legal sciences]. *Varshavskii dnevnik*, 21–38.

АНОТАЦІЯ

Вища юридична освіта відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування демократичної правової держави, що зумовлює потребу у підготовці юристів, здатних критично мислити, аналізувати правові ситуації, самостійно приймати рішення та застосовувати правові знання на практиці, що актуалізує звернення до історико-педагогічного досвіду підготовки студентів юридичних факультетів у другій половині XIX – початку XX століття. Метою статті є виявлення та характеристика форм і засобів активізації пізнавальної діяльності студентів юридичних факультетів досліджуваного періоду та визначення їхньої ролі у становленні технологій активного навчання у підготовці майбутніх юристів. Виявлено, що поступово утверджувалося розуміння значення організації навчальної діяльності студентів як чинника підвищення її результативності та активізації пізнавальної діяльності, що зумовило урізноманітнення форм навчання: поряд із традиційною лекційною системою використовувалися бесіди, семінарські, практичні та науково-практичні заняття, самостійна робота студентів, письмові й усні вправи, а також практика в судових, фінансових і консульських установах. Визначено основні засоби активізації пізнавальної діяльності: опрацювання правових джерел, наукової літератури, правових документів і матеріалів юридичної практики, аналіз та порівняння правових явищ, самостійний пошук і практичне застосування знань.

Охарактеризовано педагогічні погляди та практики П. Казанського, М. Пирогова, В. Єсіпова, А. Стоянова, А. Романовича-Славатинського, Г. Симоненка, спря-

мовані на подолання надмірного домінування лекційної системи та активне залучення студентів до навчальної діяльності. Наукова новизна дослідження полягає в цілісному висвітленні форм і засобів активізації пізнавальної діяльності студентів юридичних факультетів у зазначений історичний період та поступовим переходом від переважно пасивного засвоєння готових знань до самостійного осмислення, аналізу й практичного застосування правового матеріалу. Обґрунтовано, що сукупність зазначених педагогічних практик створювала історико-педагогічні передумови для становлення технологій активного навчання у професійній підготовці майбутніх юристів.

Ключові слова: технології активного навчання, активізація пізнавальної діяльності, професійна підготовка юристів, лекційна система, юридична освіта.

Дата першого надходження статті до видання: 07.09.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)